

تحلیل مدل ساختاری رفتار محیط‌زیست گرایانه گردشگران در منطقه سرخ‌آباد سوادکوه

فاطمه منتظری^۱ - دکتری گروه مرتعداری، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، ساری ایران
رضا تمر تاش - دانشیار گروه مرتعداری، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، ساری ایران
محمدرضا طایبان - دانشیار گروه مرتعداری، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، ساری ایران
قدرت اله حیدری - دانشیار گروه مرتعداری، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، ساری ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۸/۱۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۳/۲۵

چکیده

امروزه با افزایش معضلات و بحران‌های محیط‌زیستی، باعث شده تا اهمیت بحث و تحقیق در مورد مسائل محیط‌زیست افزایش یابد. تغییراتی که با رفتار انسان‌ها در محیط‌زیست رخ می‌دهد، می‌تواند باعث تخریب محیط شود. برای جلوگیری از تخریب محیط‌زیست باید رفتار انسان‌ها به سمت‌وسوی ابعاد محیط‌زیست گرایانه تغییر کند. دستیابی به تغییرات رفتاری در ارتباط با محیط‌زیست، نیازمند شناخت نگرش افراد نسبت به آن است. هدف از این پژوهش بررسی عوامل موثر بر رفتار محیط دوستانه گردشگران در منطقه بیلاقی سرخ‌آباد سوادکوه می‌باشد. روش پژوهش توصیفی پیمایشی و ابزار جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه بود که روایی آن با بهره‌گیری از نظر اساتید و کارشناسان مربوطه و پایایی آن با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ تأیید شد. جامعه آماری پژوهش شامل ۱۱۰ نفر بوده است که با استفاده از فرمول کوکران، ۸۶ نفر از گردشگران به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS²² و نرم‌افزار Smart PLS انجام گرفت. نتایج حاصل از همبستگی متغیرهای دانش، نگرش و درک نشان داد که بین درک محیط‌زیستی و رفتار محیط‌زیستی گردشگران رابطه مثبت معنادار وجود دارد ($p \leq 0/01$). نتایج تحلیل رگرسیون گام‌به‌گام حاکی از این است که رفتار محیط‌زیستی ارتباط معنی‌داری در سطح پنج درصد با متغیر درک دارد. مطابق یافته‌های مدل‌سازی معادلات ساختاری، متغیر درک، نگرش و دانش محیط‌زیستی بر متغیر رفتار تأثیر می‌گذارند. به عبارتی باید بیان داشت در بین عامل‌های اثرگذار بر بروز رفتارهای محیط‌زیستی، درک محیط‌زیستی گردشگران اثر بالاتری بر رفتارهای آنان داشته است.

واژگان کلیدی: دانش محیط‌زیستی، نگرش محیط‌زیستی، درک محیط‌زیستی، مدل‌سازی معادلات ساختاری.

مقدمه

به فهرست بحران‌های موجود در جهان در سالیان اخیر بحران محیط‌زیستی نیز اضافه گردیده است. با رشد جمعیت و توسعه شهرنشینی و صنعتی شدن جوامع، تخریب و دست‌کاری طبیعت به دست بشر بیشتر شد (بیات و همکاران، ۱۴۰۰: ۶۷۴؛ وحیدا و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۱۴). برای اجتناب از آسیب رساندن به محیط‌زیست و جلوگیری از تخریب آن، یکی از راهکارهای پیشنهادی تغییر رفتار انسان‌ها به سمت وسوی ابعاد محیط‌زیست گرایانه است (متقی و همتی، ۱۳۹۱: ۱۴۹). صنعت گردشگری به‌عنوان یکی از مهم‌ترین صنایع دنیا در قرن حاضر به شمار می‌آید که با رشد روزافزون این صنعت در اقتصاد جوامع توجه کشورهای پیشرفته را بیشتر از پیش به خود جلب کرده است. همچنین از نظر ایجاد اشتغال نیز درصد بالایی را به خود اختصاص داده است، به‌طوری‌که سازمان جهانی جهانگردی اعلام کرده هر گردشگر با ورود به منطقه گردشگری برای ۴ نفر ایجاد شغل می‌کند (دشتی و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۹۶؛ اشرف زاده و همکاران، ۱۳۸۹: ۸۴؛ نوروزی، ۱۳۸۹: ۱۵۷). سفر مسئولانه به محیط‌های طبیعی که محیط‌زیست را حفظ و به اقتصاد مردم بومی کمک کند اکوتوریسم نامیده می‌شود (وزین، ۱۳۹۳: ۱۵۵). یکی از مناطق طبیعی جاذب برای توسعه اکوتوریسم، اکوسیستم‌های کوهستانی است که با توجه به آب‌وهوای مطبوع و چشم‌انداز زیبا و تنوع زیستی بالا به‌عنوان یکی از قطب‌های گردشگری جایگاه ویژه‌ای در جذب گردشگر دارد (خواجه شاهکوهی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۹۵).

گردشگری و محیط‌زیست دارای ارتباط تنگاتنگی هستند. از پتانسیل‌های محیط‌زیست ایجاد انگیزه برای جذب گردشگران می‌باشد. امکانات و زیرساخت‌های گردشگری نیز به‌نوبه خود از برخی جنبه‌ها به محیط‌زیست برمی‌گردد و موجب تأثیراتی بر محیط‌زیست می‌شود. صنعت گردشگری دارای آثار مثبت و منفی می‌باشد. آلودگی آب خاک تولید زباله تخریب پوشش گیاهی ترافیک و ... از آثار منفی گردشگری می‌باشد که امروزه محیط‌زیست را تحت تأثیر قرار داده و محققان زیادی به سمت گردشگری پایدار سوق داده است. گردشگری پایدار زیرمجموعه‌ای از توسعه پایدار است به‌گونه‌ای که در آن تعادل بین ارزش‌های اخلاقی و حفاظت از محیط‌زیست و مزیت‌های اقتصادی برقرار باشد (خانی و همکاران ۱۳۸۸: ۵۳؛ حبیبی و مصطفی‌زاده ۱۳۹۶: ۱۶۴).

جهان امروز بیش از هر زمان دیگر نیازمند تغییر رفتار انسان‌ها است. رفتارهای طبیعت‌گرایانه مجموعه‌ای از کنش‌های آگاهانه افراد جامعه نسبت به محیط‌زیست است که طیف وسیعی از احساسات، تمایلات و آمادگی‌های خاص برای رفتار مطلوب نسبت به محیط‌زیست را شامل می‌شود. این نوع رفتار برای به حداقل رساندن تأثیر منفی فعالیت‌های انسانی بر محیط‌زیست و بهبود آن است (Kollmuss & Agyeman, 2002). در این میان ضرورت پرداختن به مقوله رفتار محیط‌زیست گرایانه از آنجایی مهم می‌نماید که پیوند متقابل میان رفتار گردشگران و حفاظت از محیط اجتناب‌ناپذیر است. رفتار زمینه‌ساز و بستر توسعه در ابعاد محیط‌زیستی است و خود از آن تأثیر می‌پذیرد. به همین دلیل مطالعه رفتار محیط‌زیست گرایانه و تعیین مؤلفه‌های آن عاملی اساسی به شمار می‌رود.

این در حالی است که دستیابی به تغییرات رفتاری در ارتباط با محیط‌زیست، در ابتدا نیازمند ایجاد تغییر در نگرش افراد نسبت به آن است، چراکه در راستای فعالیت‌های علمی مشخص شد، افرادی که نگرش مثبت زیست‌محیطی بیشتری دارند احتمال رفتارهای زیست محیط گرایانه بیشتری از خود نشان می‌دهند (Halpenny, 2010). نگرش زیست‌محیطی اشاره به باورهای افراد راجع به مسائل زیست‌محیطی دارد (متنی زاده و همکاران، ۱۳۹۴: ۳۱). بنابراین، درک نگرش‌های محیط‌زیستی هدف اصلی بسیاری از پژوهشگران در دستیابی به بینش‌های جدید در راستای کمک به پژوهش‌ها در زمینه رفتارهای محیط‌زیستی است (حقیقتیان و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۱۷).

پژوهشگران بر این باورند که رفتار زیست‌محیطی که ناشی از نگرش‌های مسئولانه در قبال محیط‌زیست باشد، یکی از عناصر کلیدی در فرایند توسعه پایدار جوامع مدرن و در حال توسعه است (یزدخواستی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۰۳؛ ضیاپور و همکاران، ۱۳۹۱: ۵۷). این پژوهشگران در بررسی‌های خود در حوزه محیط‌زیست به این نتیجه رسیده‌اند که افزودن دانش انسان درباره محیط‌زیست و مسائل پیرامون آن، منجر به رفتار مسئولانه‌تر انسان‌ها می‌شود. به عبارتی نگرش‌های مسئولانه زیست‌محیطی ناشی از دانش زیست‌محیطی بهره‌برداران همواره زمینه رفتارهای مسئولانه زیست‌محیطی آن‌ها را فراهم می‌کند (Kollmuss and Agyeman, 2002). بنابراین با شناخت انسان و رفتارهای او، می‌توان برنامه‌ریزی‌های بهتری برای حل مسائل محیط‌زیستی انجام داد. از آنجای که منطقه مورد مطالعه در سایت مناسب گردشگری قرار گرفته است، جهت جلوگیری از مسائل زیست‌محیطی و آسیب‌های احتمالی ناشی از رفتارهای گردشگران، این تحقیق مورد بررسی قرار گرفته است.

مقاله‌ای با موضوع سنجش آگاهی و رفتار محیط‌زیستی روستاییان در استان خراسان توسط سجاسی قیداری و فعال جلالی (۱۳۹۷) انجام شد. آن‌ها ۱۳۶ نفر را مورد بررسی قرار دادند و بیان کردند که میان آگاهی و رفتار محیط‌زیستی رابطه معنی‌دار وجود دارد. ولی پور و فرخیان (۱۳۹۸) تأثیر آموزش محیط‌زیستی بر آگاهی، نگرش و رفتار طرف دار محیط‌زیست در اهواز ارزیابی کردند. نتایج این تحقیق تأثیر آموزش‌های تئوری و عملی بر تغییر نگرش، آگاهی و رفتار حفاظت از محیط‌زیست را مثبت ارزیابی نمود. کریمی و موحدی (۱۳۹۸)، در راستای تحلیل رفتار محیط‌زیستی کشاورزان و عوامل موثر بر آن در شهرستان قروه که با استفاده از داده‌های گردآوری شده به وسیله نرم‌افزارهای SPSS و PLS و با رویکرد مدل‌سازی معادلات ساختاری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند به این نتایج دست یافتند که رابطه مثبت و معنی‌داری بین متغیرهای بیرونی دانش و آگاهی محیط‌زیستی، نگرانی‌های محیط‌زیستی، نگرش محیط‌زیستی کشاورزان با رفتار محیط‌زیستی آن‌ها وجود دارد. جهانی و بخشی (۱۳۹۹) عوامل موثر بر رفتارهای محیط‌زیستی گردشگران در جاذبه‌های طبیعی و فرهنگی بیرجند را بررسی کردند. تحلیل نتایج حاکی از همبستگی بالا بین متغیرهای مورد مطالعه بود. در مدل رفتاری به دست آمده از تحلیل رگرسیونی در جامعه گردشگران نشان داد که دو متغیر ادراک گردشگران و رضایت آن‌ها از مکان‌های گردشگری و جاذبه‌های طبیعی تأثیر زیادی بر رفتار آن‌ها می‌گذارد. از نتایج دیگر این تحقیق، معنادار بودن تفاوت رفتاری در جنسیت، سن و میزان تحصیلات در جامعه گردشگران مورد مطالعه است. امین بیدختی و همکاران (۱۳۹۹) رفتار مسئولانه محیط‌زیستی و مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست را بر اساس باورهای محیط‌زیستی با میانجی‌گری نگرش محیط‌زیستی پیش‌بینی کردند. آن‌ها نتیجه گرفتند باورهای محیط‌زیستی اثر مستقیم و معناداری بر رفتار مسئولانه محیط‌زیستی دانشجویان ایفا می‌کند و همچنین با میانجی‌گری نگرش محیط‌زیستی اثر غیرمستقیم و معناداری بر رفتار مسئولانه محیط‌زیستی دانشجویان دارد. باورهای محیط‌زیستی به طور مستقیم و به واسطه نگرش محیط‌زیستی می‌تواند رفتار مسئولانه محیط‌زیستی و مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست را تحت تأثیر قرار دهد. استیری و همکاران (۱۳۹۹) نقش متغیرهای تأثیرگذار بر رفتار کارکنان در سازمان‌های ارائه‌کننده خدمات شهری را بررسی کردند. نتایج تحلیل داده‌های تحقیق، اثر مثبت و معنادار حمایت سازمانی ادراک شده بر رفتار شهروندی سازمانی را تأیید کرد.

لی و جان^۱ (۲۰۱۸) در مقاله‌ای مدل رفتاری در گردشگران مبتنی بر طبیعت در چین ارائه نمودند که در این مدل رفتاری، نگرش‌های محیطی، هنجارهای ذهنی و کنترل رفتاری درک شده نقش تعیین‌کننده‌ای دارد. بونیللا و همکاران^۲ (۲۰۲۰) در تحقیقی رابطه بین فاکتورهای محیط‌زیستی و رفتار گردشگران ۱۶ کشور اروپایی را مورد بررسی قرار دادند. جامعه آماری این پژوهش شامل ۳۴۷ گردشگر بوده است. نتایج نشان داد که بین نگرش‌های محیطی و رفتار

1. Lee & Jan

2. Bonilla

محیط‌زیستی رابطه معنی‌داری وجود دارد. لی و وو^۱ (۲۰۲۰) باهدف بررسی رفتار محیط‌زیستی با نگرش فردی گردشگران، مطالعه‌ای پیمایشی تجربی با بیش از ۵۰۰ گردشگر داخلی چینی در یک پارک تالاب انجام داده‌اند. تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان داد که ارزش محیط‌زیستی و نگرانی‌های محیط‌زیستی که توسط گردشگران به نمایش گذاشته می‌شود، با رفتار محیط‌زیستی رابطه مثبت نشان می‌دهد. ولی دانش محیط‌زیستی ارتباطی با اهداف گردشگران نداشته است.

بر اساس مرور پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه رفتار محیط‌زیستی تصور می‌شود که آگاهی دادن به مردم از پیامدهای رفتاری می‌تواند آن‌ها را به رفتارهای مناسب تشویق کند. از منظر جامعه‌شناختی، ساتن (۲۰۱۲) بیان کرد تأثیرات روان‌شناختی و محیطی تغییر نگرش انسان‌ها به محیط‌زیست اطرافشان را ناشی از تغییرات اساسی در سازمان اجتماعی جامعه و افزایش آگاهی عنوان کرد. گسترش دانش و درک محیط‌زیستی یکی از راهکارهای غلبه بر مشکلات محیط‌زیستی و رسیدن به محیط‌زیستی پایدار می‌باشد.

درنهایت، با مقایسه نتایج حاصل از این پژوهش و سایر مطالعات مشابه مشخص شد که تأثیر پارامترهای گوناگون بر سطح دانش، نگرش و درک محیط‌زیستی گردشگران با توجه به شیوه نمونه‌برداری و نیز جامعه مورد مطالعه متفاوت است. همچنین با مروری بر تحقیقات انجام‌شده در داخل و خارج از کشور، می‌توان این‌گونه برداشت کرد که رفتارهای محیط‌زیستی، تحت تأثیر عوامل مختلفی قرار دارد. در این تحقیقات، عواملی مانند نگرانی محیط‌زیستی، نگرش محیط‌زیستی، دانش محیط‌زیستی، آگاهی و آموزش محیط‌زیستی، ارزش‌های شخصی و همچنین ویژگی‌های جمعیتی در این مطالعات، مورد بررسی قرار گرفته‌اند. با این حال، این مرور منابع نشان می‌دهد که بررسی این‌گونه رفتارها در بین گردشگران در مناطق مرتعی تاکنون انجام نشده است. پژوهش حاضر باهدف بررسی نحوه تأثیرگذاری متغیرهای دانش، نگرش و درک محیط‌زیستی بر رفتار محیط‌زیستی آن‌ها انجام شده است.

مبانی نظری

مدل‌ها و نظریه‌های مختلفی برای تبیین رفتارهای محیط‌زیستی و عوامل موثر بر رفتارهای محیط‌زیستی ارائه شده است. نخستین مدل‌ها رابطه بین متغیرها خطی بوده است که مدل خطی رفتار محیط گرایانه نام دارد. در این مدل دانش محیط‌زیستی منجر به نگرش محیط‌زیستی می‌شود و در ادامه با داشتن آگاهی و درک بیشتر در خصوص معضلات محیط‌زیستی فرد رفتاری حمایت از محیط‌زیست انجام می‌دهد (دسترس و خواجه‌نوری ۱۳۹۸، ۴۱). در مدل رفتار محیط‌زیستی فیتکو و کسل^۳ (۱۹۸۱) از ۵ متغیر تأثیرگذار بر رفتار استفاده کرده‌اند. این متغیرها عبارت‌اند از: نگرش و ارزش‌ها، مشوق‌های رفتاری، ادراک، دانش محیط‌زیستی، امکانات رفتار محیط‌زیستی. آن‌ها اشاره کردند که این متغیرها به صورت مستقیم و غیرمستقیم بر رفتارهای محیط گرایانه تأثیر می‌گذارند (دسترس و خواجه‌نوری، ۱۳۹۸: ۴۱). هاینس و همکاران^۴ (۱۹۸۷) مدل رفتار مسئولانه محیطی را طراحی کردند. با تحلیل ۱۲۸ تحقیق برای رفتارهای محیط‌زیستی نتیجه‌گیری کردند که دانش، نگرش، تعهد شخصی، منبع کنترل، مهارت‌ها و نیت، رفتارهای محیط‌زیستی افراد را پیش‌بینی می‌کند.

1 . Li & Wu

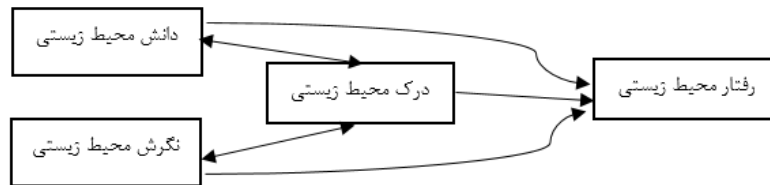
2 . Sutton

3 . Fietkau & Kessel

4 . Hines

بر پایه مدل رفتار مسئولانه محیط‌زیستی هانگر فورد و ولنف^۱ (۱۹۹۰) می‌توان از طریق آموزش، تغییراتی در رفتار افراد ایجاد کرد. در الگوی آن‌ها، متغیرهایی که برای رفتار ارائه می‌شود عبارت‌اند از: متغیرهای پیش‌نیاز، متغیرهای شخصی و متغیرهای قدرت ذهنی. متغیرهای پیش‌نیاز متغیرهایی‌اند که تصمیم‌گیری را شدت می‌بخشند که شامل حساسیت محیط‌زیستی، دانش اکولوژیکی، نگرش درباره آلودگی، فناوری و اقتصاد می‌شود. متغیرهای شخصی پیرامون مسائل محیط‌زیستی مهم در سطح فردی‌اند. در این راستا متغیرهای دانش عمیق مسائل و سرمایه فردی را می‌توان نام برد. متغیرهای قدرت ذهنی این احساس را تقویت می‌کنند که ما می‌توانیم مشکلات محیط‌زیستی‌مان را حل کنیم. به‌عنوان مثال دانش و مهارت استفاده از راهبردهای عمل، بهترین متغیرها برای تبیین رفتارهای محیط گرایانه‌اند (نواح و فروتن کیا ۱۳۹۵، ۵۷۳).

در این پژوهش از الگوی رفتار محیط‌زیست گرایانه آیزن و فیشبین^۲ (۱۹۸۰) به‌منزله چارچوب نظری بهره گرفته شده است. رفتار محیط‌زیستی تحت تأثیر عوامل مختلفی قرار می‌گیرد و به دلیل گستردگی این عوامل نمی‌توان تمامی متغیرها را در یک تحقیق بررسی کرد. در این تحقیق نیز سعی شد چند متغیر مهم و اصلی در نظر گرفته شود. متغیرهای موردبررسی در این تحقیق عبارت‌اند از دانش محیط‌زیستی، نگرش محیط‌زیستی، درک محیط‌زیستی. دانش افراد در مسائل محیط‌زیستی از جمله متغیرهای مهم در پیش‌بینی رفتار محیط‌زیستی می‌باشد. بر این اساس چهارچوب مفهومی پژوهش به‌صورت شکل زیر ارائه شده است:

شکل ۱. چارچوب مفهومی پژوهش با اقتباس از مدل رفتاری آیزن و فیشبین (۱۹۸۰)

دانش محیط‌زیستی به معنی‌دار بودن اطلاعات در خصوص مشکلات محیط‌زیست، عوامل موثر در گسترش این مشکلات و همچنین داشتن آگاهی در مورد راهکارهای بهبود وضعیت محیط‌زیست است (Kaiser et al., 1999). همچنین دانش عبارت است از اطلاعات مختلفی که کنشگران یا به‌صورت فردی یا با توجه به جایگاه اجتماعی کسب کرده‌اند و معادل سرمایه فرهنگی درباره محیط‌زیست تعریف می‌شود (دسترس و خواجه‌نوری ۱۳۹۸، ۴۸).

در این پژوهش دانش محیط‌زیست با پنج طیف سنجیده شده و از گویه‌هایی استفاده شده است تا دانش افراد درباره مسائل زیست‌محیطی سنجیده شود. گویه‌های موردبررسی شامل: اطلاعات در خصوص مضرات سوخت‌های فسیلی، برآورده شدن نیازهای زندگی انسان از محیط‌زیست، آثار مخرب مصرف مواد شیمیایی از قبیل کودها و آفت‌کش‌ها، اثرات گلخانه‌ای، تجزیه مواد پلاستیکی، انتقال مواد سمی در زنجیره غذایی، گرم شدن هوا.

نگرش محیط‌زیستی مجموعه‌ای از باورها و تمایلات رفتاری فرد در مورد محیط‌زیست و مسائل مرتبط با محیط‌زیست و داشتن نگرانی و دغدغه محیط‌زیستی تعریف شده است (Barker, 2010). نگرش افراد درباره محیط‌زیست با گویه‌هایی همچون ظریف و شکننده بودن تعادل زمین، حق حیات گیاهان و حیوانات، احتمال بروز فاجعه محیط‌زیستی، مضر بودن

1 .Hungerford & Volk

2 .Ajzen & Fishbein

فعالیت‌های زندگی مدرن برای محیط‌زیست، نگرانی نسبت به نسل‌های آینده، سوءاستفاده شدید انسان‌ها از محیط‌زیست، ضرورت جایگزین کردن انرژی‌های پاک، سنجیده شده است.

ادراک محیط‌زیستی توانایی دیدن، شنیدن و کسب اطلاعات محیط‌زیستی از طریق حواس است. به عبارتی دیگر، ادراک محیط‌زیستی فرایند مشاهده و توانایی مغز در ارزیابی و ذخیره اطلاعات مربوط به محیط‌زیست در هر فرد می‌باشد. در پژوهش‌های مختلف اثرگذاری درک محیط‌زیستی بر تمایل افراد به رفتار مسئولانه محیط‌زیستی تأیید شده است (حجازی و همکاران ۱۳۹۷).

افراد دارای نگرانی گسترده برای حفاظت از طبیعت و محیط‌زیست دارای انگیزه می‌شوند. آن‌ها به دنبال راه‌هایی هستند که مسئولانه‌تر در برابر محیط‌زیست رفتار کنند و دامنه وسیعی از عادات به نفع محیط‌زیست را به دست آورند. آن‌ها زباله‌ها را تفکیک و در مصرف آب و انرژی صرفه‌جویی می‌کنند و محصولات به نفع محیط‌زیست می‌خرند. نسبت به رابطه بین رفتار خود و محیط‌زیست آگاه‌اند. همچنین آلودگی، انقراض گونه‌ها و اختلال در چرخه طبیعی کره زمین به صورت نامطلوب را می‌بینند. گاهی این افراد برای حفاظت از محیط‌زیست در فعالیت‌های عمومی شرکت می‌کنند یا باهدف حفاظت وسیع‌تر از محیط‌زیست از برنامه‌های سیاسی حمایت می‌کنند. افرادی که نگرانی ندارند ممکن است حتی نسبت به مسئله حفاظت از محیط‌زیست دید منفی داشته باشند. بدیهی است هرکس احساس نیاز می‌کند که وقتش را در طبیعت بگذرانند، به ضرورت برای حفاظت از محیط‌زیست فعالیت می‌کنند (Krajhanzel, 2010, 267).

روش پژوهش

به لحاظ روش‌شناختی، این تحقیق از نوع توصیفی و پیمایشی محسوب می‌شود. این پژوهش در تابستان ۹۸ انجام شده است. جامعه آماری این تحقیق کلیه گردشگران منطقه سرخ‌آباد سوادکوه هستند که در بازه زمانی انجام پژوهش در منطقه حضور داشتند که شامل ۱۱۰ نفر می‌باشند. از فرمول کوکران (۱۹۹۷) جهت تعیین حجم نمونه استفاده شد و نمونه‌گیری به صورت تصادفی انجام پذیرفت. با در نظر گرفتن خطای پنج درصد، ۸۶ نفر به عنوان نمونه انتخاب شده و پرسشنامه در بین آن‌ها توزیع و تکمیل گردید. در فرمول کوکران، n حجم نمونه، p و q واریانس و انحراف معیار جامعه، N حجم جامعه، d دقت احتمالی مطلوب و t فاصله اعتماد است.

$$n = \frac{N(t^2)(p \times q)}{Nd^2 + (t^2)(p \times q)}$$

$$n = \frac{110 \times (1.96 \times 1.96) \times (0.5 \times 0.5)}{110 \times (0.05 \times 0.05) + (1.96 \times 1.96) \times (0.5 \times 0.5)} = 86$$

در این پژوهش، بر اساس مقیاس ترتیبی و طیف پنج‌درجه‌ای لیکرت، از پرسشنامه‌ای ۳۲ گویه‌ای به عنوان ابزار اصلی جمع‌آوری اطلاعات استفاده شد. پرسشنامه دارای دو بخش است: بخش نخست، سؤالات مربوط به ویژگی‌های فردی و بخش دوم، سؤال‌های مربوط به متغیرهای دانش، نگرش، درک و رفتار محیط‌زیستی می‌باشد. تعریف گویه‌های پژوهش بر اساس نظر کارشناسان و با الهام از پرسشنامه‌های میلفونت^۱ (۲۰۱۰) و پرسشنامه فریک^۲ (۲۰۰۴) طراحی شده است. از نظر عملیاتی دانش محیط‌زیستی با استفاده از ۸ گویه اصلی سنجیده شده است. نگرش نمودهایی هستند که به طور مستقیم قابل مشاهده نیستند، اما از باور به عنوان احساسات و میل رفتاری که نسبت به هدف قرار می‌گیرد قابل تعمیم است. بنابراین رفتارهای گردشگران تحت تأثیر نگرش‌هاست و آن‌ها در موضوعات مشابه به طور کاملاً سازگاری رفتار

1. Milfont

2. Frick

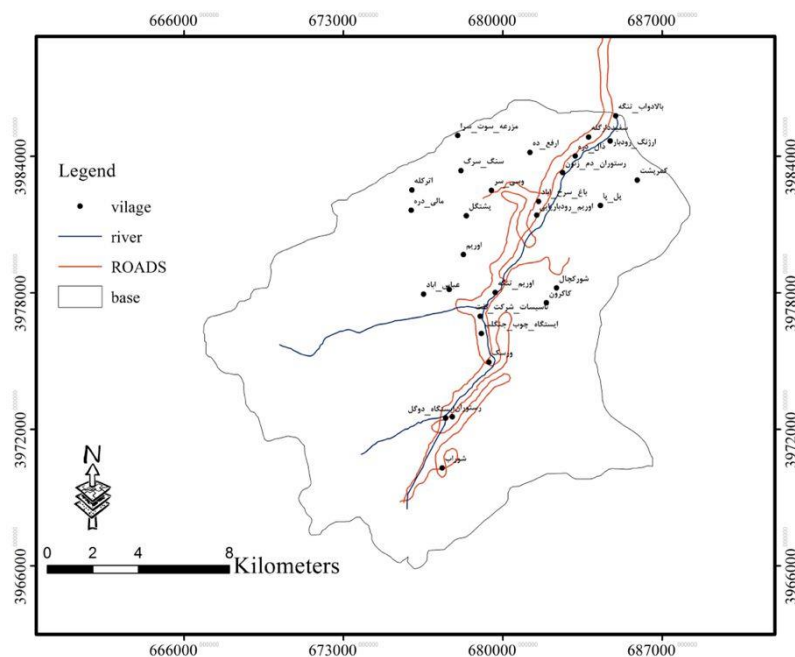
می‌کنند (اسلامی و همکاران ۱۴۰۰، ۸۷۶). نگرش محیط‌زیستی با استفاده از ۸ گویه عملیاتی شده است. ادراک به محدوده‌ای از باورها، قضاوت‌ها و نگرش‌ها اشاره دارد. ادراک افراد از آسیب‌های محیط‌زیستی و اثرات آن می‌تواند بسیار متفاوت باشد. ادراک گردشگران یکی از پیش‌نیازهای اساسی در مواجهه با مشکلات محیط‌زیستی محسوب می‌شود (لیث و همکاران ۱۴۰۰، ۹۵۹). برای تعریف عملیاتی درک محیط‌زیستی گردشگران از ۸ سؤال مرتبط بر اساس مبانی نظری و مرور پیشینه تحقیق استفاده گردید. اگرچه مفهوم نگرش و درک به یکدیگر نزدیک می‌باشد ولی نگرش به معنای باورها و تمایلات رفتاری فرد در مورد محیط‌زیست است درحالی‌که درک توانایی ارزیابی و ذخیره اطلاعات مربوط به محیط می‌باشد. رفتار محیط‌زیستی در این تحقیق، از لحاظ مفهومی به کارهای واضح و قابل مشاهده‌ای اشاره دارد که توسط فرد و در پاسخ به محیط‌زیست انجام می‌شود. این رفتار نیز از جهت عملیاتی با استفاده از ۸ سؤال مورد پرسش قرار گرفته است.

به‌منظور سنجش روایی پرسشنامه از اعتبار محتوایی استفاده شد که بر اساس نظر خبرگان که شامل استادان و کارشناسان این حوزه است اصلاحاتی روی آن صورت گرفت. همچنین برای بررسی پایایی، از آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی استفاده شد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS صورت گرفت. به‌منظور ارزیابی روابط بین دو نوع از متغیرها (متغیرهای آشکار و پنهان) مدل‌سازی معادلات ساختاری طراحی شده است. این تکنیک توسط نرم‌افزار Smart-PLS انجام می‌گیرد. ویژگی بسیار ارزشمند مدل معادلات ساختاری تحلیل و پردازش هم‌زمان روابط بین متغیرهای مدل است. کاربرد دیگر مدل‌سازی معادلات ساختاری ارزیابی برازش مدل فرض شده پژوهش با داده‌های مشاهده‌شده است. برای بررسی برازش مدل‌های اندازه‌گیری معیارهای پایایی و روایی استفاده شد.

محدوده مورد مطالعه

مراعات بیلاقی سرخ‌آباد سوادکوه در طول جغرافیایی " ۴۴' ۵۵° ۵۲° تا " ۲۸' ۵۶° ۵۲° و عرض جغرافیایی " ۲۶' ۵۷° ۳۵° تا " ۱۰' ۵۶° ۳۶° در استان مازندران قرار دارد. این مراعات شامل چندین سامان عرفی از قبیل مرتع کلاله، مراعات چهل چشمه و زرشکین می‌باشد. بیشترین ارتفاع از سطح دریا در این مراعات ۲۷۵۳ متر و کمترین آن ۲۰۹۰ متر است. بر اساس آمار ۲۰ ساله، این مراعات از متوسط بارندگی سالیانه ۵۰۰ میلی‌متر و متوسط درجه ۱۵ درجه سانتی‌گراد برخوردار هستند. مراعات سرخ‌آباد همانند سایر نقاط سوادکوه به لحاظ برخورداری از پوشش گیاهی درختی و درختچه‌ای و علفی خاص، گیاهان دارویی، چشمه‌های آب روان و قله‌های بسیار زیبا دارای جاذبه‌های توریستی و گردشگری بسیاری را میزبانی می‌کند.

شکل ۲. منطقه مورد مطالعه

بحث و یافته‌ها

با توجه به مشاهدات و نقطه نظرات کارشناسان محیط‌زیست در منطقه مورد مطالعه، گردشگران نسبت به رفتارهای محیط‌زیستی از قبیل خاموش کردن آتش، جمع‌آوری زباله‌ها و صدمه زدن به پوشش گیاهی تا حدودی توجه داشته‌اند، در حالی که نسبت به استفاده کمتر از کیسه نایلونی، تذکر دادن به افراد تخریب‌کننده محیط، پایبند بودن به قوانین و اصول حفاظت از منطقه توجه چندانی را از خود نشان نداده‌اند.

به منظور بررسی پایایی ابزار پژوهش از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است (جدول ۱). هر قدر آلفای کرونباخ به عدد ۱ نزدیک‌تر باشد اعتبار سازگاری درونی بیشتر است. برای محاسبه روایی از روش اعتبار محتوایی استفاده شد. هرگاه آلفای کرونباخ و روایی بیشتر از ۰/۷ باشد در این صورت پایایی و اعتبار لازم وجود دارد. ارقام جدول زیر نشان می‌دهند که متغیرها از پایایی و روایی مناسب برخوردار می‌باشند.

جدول ۱. بررسی پایایی و روایی ابزار تحقیق

متغیرها	تعداد گویه	روایی	آلفای کرونباخ
دانش محیط‌زیستی	۸	۰/۷۶	۰/۸۱
نگرش محیط‌زیستی	۸	۰/۷۱	۰/۷۵
ادراک محیط‌زیستی	۸	۰/۸۷	۰/۸۴
رفتار محیط‌زیستی	۸	۰/۸۴	۰/۸۲
میانگین متغیرها	۸	۰/۷۹	۰/۸۰

جدول (۲) وضعیت پاسخ‌گویان مورد مطالعه را از نظر جنسیت، وضعیت تأهل، میزان تحصیلات و رده سنی نشان می‌دهد. ۶۲/۸ درصد پاسخ‌گویان مرد و ۳۷/۲ درصد پاسخ‌گویان مرد هستند. بیشترین افراد حاضر در منطقه مورد مطالعه مجرد بوده‌اند با درصد فراوانی نسبی ۵۴/۴. مدرک تحصیلی لیسانس و فوق‌لیسانس با درصد فراوانی نسبی ۵۷ دارای

بیشترین فراوانی بوده است. میانگین سنی گردشگران ۴۲/۳۷ سال بوده است. گروه سنی ۴۱ تا ۶۰ سال بیشترین فراوانی را با درصد فراوانی نسبی ۴۳/۱ سال و طبقه سنی کمتر از ۲۰ سال کمترین فراوانی را با درصد فراوانی نسبی ۶/۹ به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۲. ویژگی‌های فردی پاسخ‌گویان

متغیرها	فراوانی (نفر)	درصد فراوانی نسبی
جنسیت	زن	۳۷/۲
	مرد	۶۲/۸
وضعیت تأهل	مجرد	۵۴/۶
	متأهل	۴۵/۴
سطح تحصیلات	زیر دیپلم و دیپلم	۳۴/۹
	لیسانس و فوق‌لیسانس	۵۷
	دکتری	۸/۱
رده سنی	کمتر از ۲۰	۶/۹
	۲۰ تا ۴۰	۴۰/۶
	۴۱ تا ۶۰	۴۳/۱
	بالتر از ۶۰	۹/۴

میانگین پاسخ گردشگران در جدول شماره ۳ آورده شده است. در بین متغیرهای مورد مطالعه متغیر درک محیطزیستی دارای بیشترین میانگین و متغیر دانش محیطزیستی دارای کمترین میانگین نسبت به متغیرهای دیگر می‌باشد.

جدول ۳. توزیع فراوانی متغیرهای مورد مطالعه در میان گردشگران

متغیرها	میانگین	انحراف معیار
دانش	۳/۰۶	۱/۲۲
نگرش	۳/۵۰	۱/۱۶
درک	۳/۶۵	۱/۱۵
رفتار	۳/۲۵	۱/۰۹

به منظور تعیین درجه همبستگی سطح دانش، نگرش و درک محیطزیستی با رفتار محیطزیستی گردشگران از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. نتایج حاصل از ضریب همبستگی در جدول ۴ ارائه شده است. نتایج به دست آمده از محاسبه ضریب همبستگی نشانگر وجود رابطه مثبت معنادار بین درک محیطزیستی و رفتار محیطزیستی گردشگران است.

جدول ۴. همبستگی پیرسون بین دانش، نگرش و درک با رفتار محیطزیستی

متغیرها	ضریب همبستگی پیرسون	سطح معنی‌داری
دانش	۰/۲۱۱	۰/۰۸۳
نگرش	۰/۲۱۸	۰/۰۷۱
درک	۰/۴۳۸	۰/۰۱۴

در رگرسیون گام‌به‌گام به دلیل اینکه ضریب همبستگی محاسبه شده برای متغیرهای دانش و نگرش معنی‌دار نشده بود وارد تحلیل نشدند. تنها متغیر درک وارد تحلیل گردید. همان‌طور که از جدول ۵ وجود رابطه خطی و معنی‌دار بین دو

متغیر درک و رفتار محیط‌زیستی اثبات می‌شود. همچنین در مجموع متغیر درک ۰/۴۴۴ از تغییرات رفتار محیط‌زیستی را تبیین می‌کند.

جدول ۵. میزان رگرسیون متغیرهای مستقل بر رفتار محیط‌زیستی

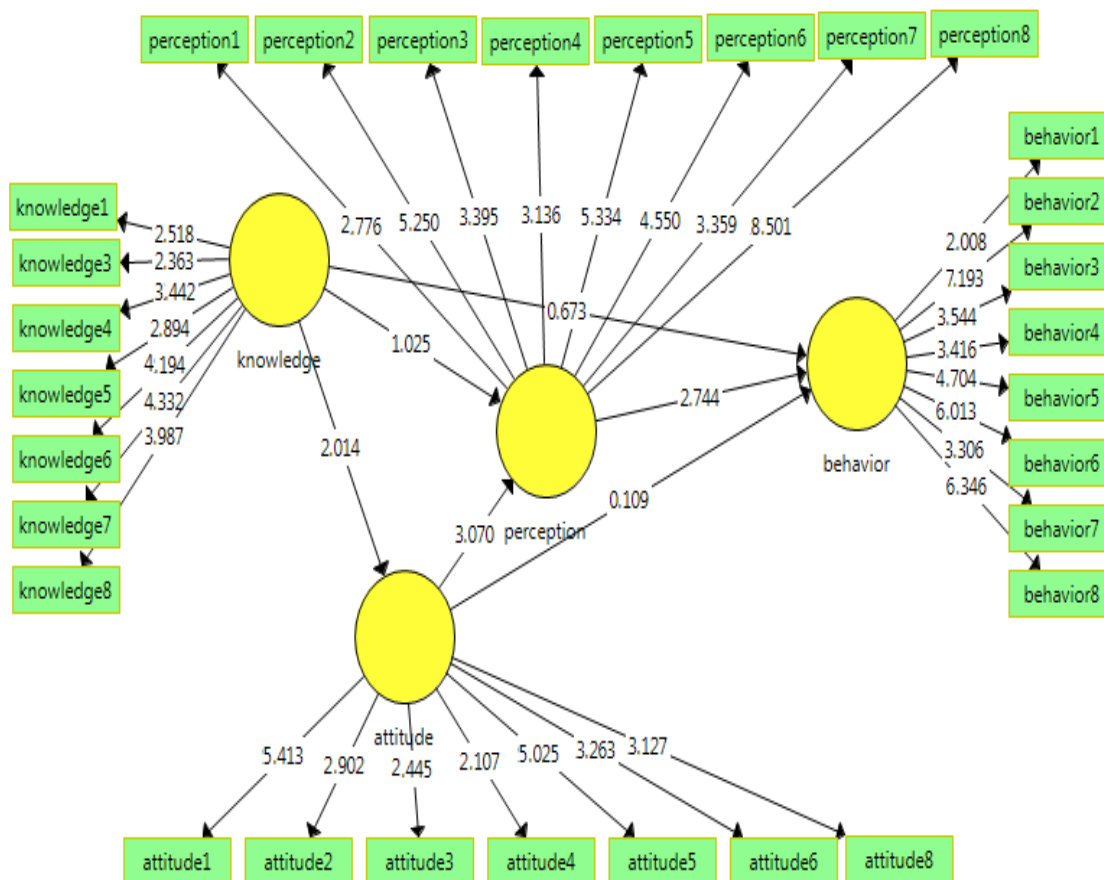
Sig.	F	ضریب تعیین تعدیل شده	R ²	R	نتایج همبستگی
۰/۰۱۴	۶/۸۸۹	۰/۱۶۹	۰/۱۹۷	۰/۴۴۴	

معادله رگرسیونی برای متغیرهای وارد شده در تحلیل رگرسیون آورده شد. بر اساس معادله زیر وقتی متغیر درک محیط‌زیستی پاسخگویان افزایش می‌یابد، متغیر رفتار محیط‌زیستی نیز افزایش می‌یابد.
 رفتار محیط‌زیستی = $۰/۴۱۶ + ۱۲/۶۱$ (درک محیط‌زیستی)

جدول ۶. ضرایب متغیرهای مستقل بر رفتار محیط‌زیستی

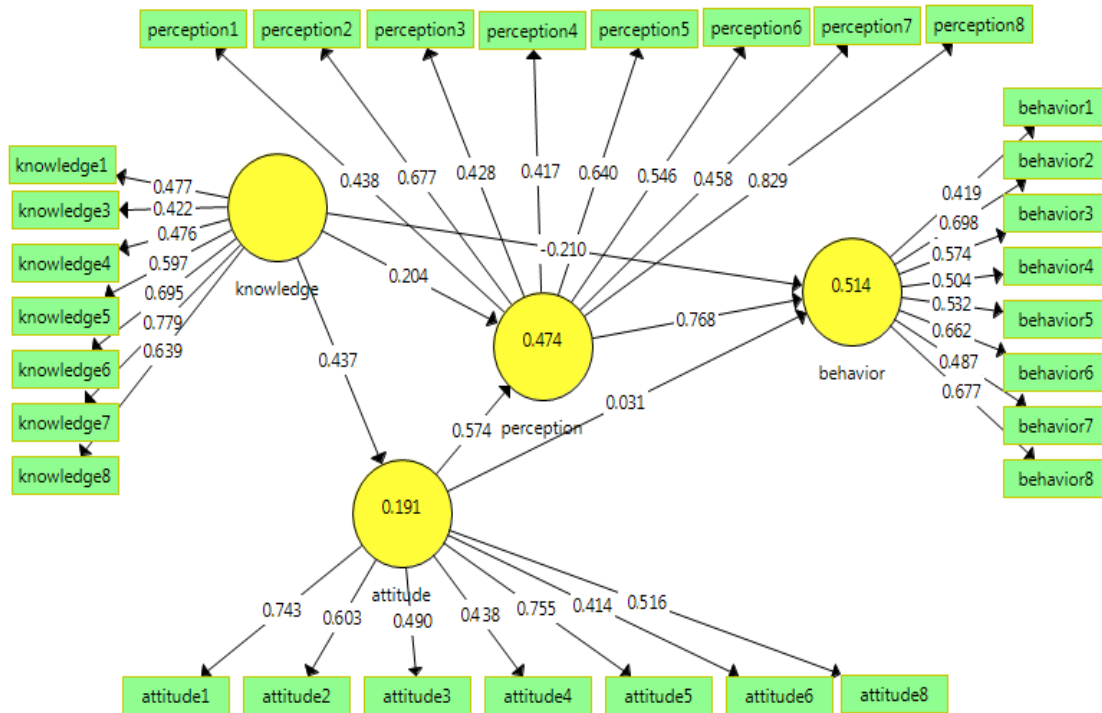
Sig.	t	ضرایب		متغیرهای وارد شده
		استاندارد Beta	غیراستاندارد B	
۰/۰۱۴	۲/۶۲۵	۰/۴۳۷	۰/۴۱۶	درک محیط‌زیستی

همان‌طور که در شکل (۳) مشاهده می‌شود، مقدار T.Value در هر یک از مسیرها و گویه‌ها نمایش داده شده است. در این شکل مقدار t در مسیر تأثیر عامل نگرش بر عامل درک و مسیر متغیر درک بر عامل رفتار، در سطح یک درصد معنادار می‌باشد. در صورتی که مسیرهای متغیر دانش و نگرش با متغیر رفتار اختلاف معناداری را نشان ندهاند.

شکل ۳. مقادیر T.Value مسیرها و گویه‌ها

در شکل (۴) ضرایب بار عاملی گویه‌ها و ضرایب مسیرها نمایش داده شده است. بالاترین ضریب تأثیر در مسیر متغیر درک به رفتار بوده که برابر ۰/۷۶۸ می‌باشد. مسیر متغیر نگرش به متغیر رفتار، کمترین ضریب تأثیر مسیر را با مقدار ۰/۰۳۱ بوده است. همان‌طور که در شکل زیر آمده است ضرایب بار عاملی گویه‌ها در سازه مربوط به خود نشان داده شده است که گویه‌های دارای ضریب عاملی کمتر از ۰/۴ از مدل حذف شدند. در جدول (۷) اولویت هر یک از گویه‌ها بر اساس ضرایب بار عاملی نشان داده شده است.

شکل ۴. ضرایب بار عاملی گویه‌ها و ضرایب مسیر

جدول ۷. اولویت‌بندی گویه‌ها بر اساس ضرایب بار عاملی

رتبه گویه‌ها	ضرایب بار عاملی	عنوان گویه متغیر دانش	گویه
۱	۰/۷۷۹	سوزاندن سوخت‌های فسیلی باعث تولید گاز مونوکسید کربن می‌شوند	دانش ۷
۲	۰/۶۹۵	برآورده شدن نیازهای زندگی انسان از محیط‌زیست	دانش ۶
۳	۰/۶۳۹	آلودگی آب‌و‌خاک در نتیجه سوء‌مصرف مواد شیمیایی از قبیل کودها و آفت‌کش‌ها	دانش ۸
۴	۰/۵۹۷	از بین رفتن گیاهان موجب اثرات گلخانه‌ای می‌گردد	دانش ۵
۵	۰/۴۷۷	مواد پلاستیکی در طبیعت دیر تجزیه شوند	دانش ۱
۶	۰/۴۷۶	انتقال مواد سمی در زنجیره غذایی از طریق آب‌های زیرزمینی	دانش ۴
۷	۰/۴۲۲	گرم شدن هوا باعث ذوب شدن یخ‌های قطبی و در نتیجه باعث جاری شدن سیل می‌شود	دانش ۳
عنوان گویه متغیر نگرش			
۱	۰/۷۵۵	ظریف و شکننده بودن تعادل زمین	نگرش ۵
۲	۰/۷۴۳	حق حیات گیاهان و حیوانات به اندازه انسان‌ها	نگرش ۱
۳	۰/۶۰۳	احتمال بروز فاجعه محیط‌زیستی در صورت ادامه روند فعلی	نگرش ۲
۴	۰/۵۱۶	مضر بودن بسیاری از فعالیت‌های زندگی مدرن، برای محیط‌زیست	نگرش ۸
۵	۰/۴۹۰	بهره‌برداری از منابع طبیعی به طوری که به نسل‌های آینده آسیبی وارد نشود	نگرش ۳
۶	۰/۴۳۸	سوء‌استفاده شدید انسان‌ها از محیط‌زیست	نگرش ۴
۷	۰/۴۱۴	ضرورت جایگزین کردن انرژی‌های پاک	نگرش ۶

عنوان گویه متغیر درک		
۸	درک	افزایش رشد جمعیت باعث تخریب بیشتر محیط‌زیست
۲	درک	محافظت از محیط‌های طبیعی مهم‌تر از حفاظت از رشد اقتصادی
۵	درک	وظیفه گردشگران از نظر اخلاقی که به محیط‌زیست آسیب نرسانند
۴	درک	میزان تغییراتی که انسان حق دارد در محیط طبیعی برای رفع نیازهای خودش انجام دهد
۵	درک	مرگ موجودات زنده در نتیجه افزایش میزان آلودگی یا زباله‌های تولیدشده توسط صنایع
۱	درک	تأثیرگذار بودن فعالیت‌های شخصی در زمینه حفاظت از محیط‌زیست
۳	درک	مجازات‌های سنگین برای افراد خطاکار برای جلوگیری از تخریب
۴	درک	مشکلات محیط‌زیستی باید با همکاری خود شهروندان حل شود
عنوان گویه متغیر رفتار		
۲	رفتار	استفاده کمتر از کیسه نایلونی در خریدها
۸	رفتار	تذکر دادن به افراد تخریب‌کننده محیط برای حفاظت از محیط‌زیست
۶	رفتار	اجتناب از شکستن شاخه‌های درختان برای درست کردن آتش
۳	رفتار	جمع‌آوری زباله‌های موجود حتی اگر زباله را فرد دیگری رها کرده باشد
۵	رفتار	به همراه داشتن کیسه‌زباله در مسافرت و گردش
۴	رفتار	اولویت قرار دادن طبیعت در مقابل رفاه و آسایش خودمان
۷	رفتار	پایبند بودن به قوانین و اصول حفاظت از منطقه گردشگری
۱	رفتار	خاموش کردن کامل آتش در هنگام ترک محل

برای بررسی برازش مدل‌های اندازه‌گیری معیارهای پایایی و روایی استفاده می‌شود. پایایی خود از سه طریق بررسی ضرایب بارهای عاملی، ضرایب آلفای کرونباخ، پایایی ترکیبی صورت می‌پذیرد. به‌طور کلی اگر مقدار آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی بالاتر از ۰/۷ و میزان روایی همگرا بیشتر از ۰/۵ مقدار شاخص کیفیت اندازه‌گیری مثبت باشد می‌توان گفت که ابزار اندازه‌گیری (پرسشنامه) به‌خوبی توانسته متغیرهای مکنون موردنظر را اندازه‌گیری کند. معیارهای ارزیابی مدل اندازه‌گیری در جدول زیر ارائه شده است.

جدول ۸. مقادیر به‌دست‌آمده برای ارزیابی مدل اندازه‌گیری

متغیر	آلفای کرونباخ	ضریب پایایی ترکیبی	روایی همگرا (AVE)
دانش	۰/۷۶۰	۰/۷۶۴	۰/۵۴۹
نگرش	۰/۷۸۳	۰/۷۹۷	۰/۵۴۱
درک	۰/۸۸۴	۰/۸۹۴	۰/۶۹۹
رفتار	۰/۸۰۴	۰/۸۲۸	۰/۵۷۰

معیارهای آزمون مدل ساختاری در جدول (۹) ارائه شده‌اند.

جدول ۹. مقادیر به‌دست‌آمده برای مدل ساختاری

فرضیه‌ها	T-values	R ²	معیار اندازه تأثیر f ²	معیار Q ²
دانش - رفتار	۰/۶۷۳	۰/۱۹۱	۰/۲۶۹	۰/۲۱۶
نگرش - رفتار	۰/۱۰۹	۰/۴۷۴	۰/۳۱۰	۰/۳۶۹
درک - رفتار	۲/۷۴۴	۰/۵۱۴	۰/۶۳۸	۰/۳۴۷

معیار GOF برای بررسی برازش مدل کلی به کار می‌رود که از رابطه ۱ محاسبه می‌شود. به‌طوری‌که Communalities نشانه میانگین مقادیر اشتراکی چهار متغیر پنهان و R² نیز بیانگر مقدار میانگین ضریب تعیین را

نشان می‌دهد. با توجه به سه مقدار ۰/۲۵/۰۱ و ۰/۳۶ به‌عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی برای GOF حاصل شدن مقدار ۰/۴۶ و ۰/۳۹ برای این معیار، نشان‌دهنده برازش کلی قوی مدل است.

$$GOF = \sqrt{com \times R^2} \quad \text{رابطه (۱)}$$

$$GOF = \sqrt{0/352 \times 0/401} = 0/37$$

نتیجه‌گیری

امروزه بیشتر جوامع با معضلات محیط‌زیستی مواجه هستند و ریشه این مشکلات در نحوه رفتار انسان با طبیعت و روش بهره‌برداری از منابع طبیعی است. از این رو برای حل این چالش‌ها انسان‌ها باید در الگوهای رفتاری با منابع طبیعی تغییر ایجاد کنند تا بتوانند از روند تخریب محیط‌زیست جلوگیری کنند. داشتن آگاهی از وضعیت محیط‌زیست و بررسی روند تغییرات آن نقش تأثیرگذاری در نحوه مدیریت و ارائه راهکارهای مناسب برای رفع مشکلات محیط‌زیستی، حائز اهمیت است.

نتایج تحقیق حاضر گویای این مطلب می‌باشد که درک گردشگران نسبت به محیط‌زیست، رفتار آن‌ها را تحت تأثیر قرار داده و از لحاظ آماری بین این متغیر با متغیر رفتار محیط‌زیستی همبستگی مثبت و معناداری وجود دارد. جعفری و همکاران (۱۳۹۶) نیز در پژوهش خود به نتایج مشابهی از رابطه درک محیط‌زیستی و رفتار مسئولانه محیطی دست یافتند. بنابراین اگر درک و فهم مثبتی از اکوتوریسم شکل بگیرد باعث افزایش رضایت گردشگران و مشارکت آنان در فعالیت‌های اکوتوریسم و همچنین رفتارهای مثبت محیط گرایانه می‌شود. این نتایج همسو با یافته‌های پژوهشگرانی نظیر زارعی و همکاران (۱۳۹۱)؛ علیقلی زاده و همکاران (۱۳۹۴) و (Chiu et al., 2014) بوده است. با توجه به پژوهش‌های دیگر محققان این‌طور استنباط می‌شود که دانش محیط‌زیستی اثر مستقیمی بر تمایلات رفتاری گردشگر در حفاظت از محیط‌زیست دارد (Onel and Mukherjee, 2016؛ نجارزاده و همکاران، ۱۳۹۷؛ آقایاری و همکاران، ۱۳۹۵). همین‌طور نداشتن آگاهی لازم در مورد آینده منابع طبیعی و محیط‌زیست در بین گردشگران باعث سوء‌مصرف منابع شده و روند تخریب را تسهیل می‌کند (کیانی و شاطریان، ۱۳۹۶). در پژوهش حاضر علیرغم وجود ارتباط بین دانش محیط‌زیستی و رفتار، معنی‌داری مشاهده نشد که با نتایج (فاضلی و صالحی، ۱۳۹۲) و (حبیبی و مصطفی‌زاده، ۱۳۹۶) هم‌راستا است.

می‌توان این‌گونه نتیجه‌گیری نمود که با افزایش سطح آگاهی افراد در زمینه محیط‌زیست و مسائل و مشکلات موجود و تبعات ناشی از آن، افراد جامعه اهمیت بیشتری برای حفاظت از منابع طبیعی و محیط‌زیست اطرافشان قائل گردیده. بر همین اساس تصور می‌شود که آگاه کردن مردم از پیامدهای محیط‌زیستی رفتارهایشان، می‌تواند آن‌ها را در پیش گرفتن رفتارهای محیط گرایانه تشویق کند.

در مطالعه رفتار محیط‌زیستی، متغیر نگرش نشان‌دهنده ارتباط بین افراد با طبیعت است. ارتباط اشخاص با طبیعت موجب می‌شود که افراد خود را جزئی از طبیعت ببینند. این روابط نزدیک با طبیعت در افراد بینشی را به وجود می‌آورد که به حمایت از محیط‌زیست منجر می‌شود. در مقابل افرادی که با دید خودخواهانه به طبیعت می‌نگرند به باور حفاظت از محیط‌زیست و مکان‌های گردشگری نرسیده‌اند و آن را وظیفه دیگران، دولت و مسئولین می‌دانند (صیف و همکاران، ۱۳۹۷). محققان بسیاری در مطالعاتشان تأثیر نگرش محیط‌زیستی را بر رفتار گزارش کرده‌اند، از جمله (وحید و همکاران، ۱۳۹۶)، (عباس زاده و همکاران، ۱۳۹۵).

برای بررسی دقیق‌تر و تعیین آثار هر یک از متغیرها از روش رگرسیون گام‌به‌گام استفاده شد. در میان متغیرهایی که در رگرسیون چندمتغیره وارد معادله شدند، درک محیط‌زیستی در مرحله اول قرار داشته است به گونه‌ای که به‌تنهایی حدود ۵ درصد از واریانس متغیر وابسته را تبیین نموده است. اولویت یافتن درک محیط‌زیستی نشانگر اهمیت این متغیر در جامعه برای ساماندهی مطلوب همه رفتارهای محیط‌زیستی است. افرادی که مسئولانه و به‌دوراز منافع شخصی در جامعه رفتار می‌کنند.

در رابطه بین متغیرهای مستقل و رفتارهای زیست‌محیطی گردشگران، متغیرهای فردی نقش تعدیلگر را دارا می‌باشند. تحقیقاتی که در گذشته انجام شدند به بررسی اثرات مربوط به متغیرهای دانش، نگرش، درک پرداخته و تأثیر آن‌ها را مورد تأیید قرار دادند. در نتیجه می‌توان بیان کرد که رفتار افراد در قبال محیط‌زیست موضوع مهمی است. یک رفتار در پی یک زنجیره عوامل روی می‌دهد (جعفری نیا، ۱۳۹۹). مقادیر t در مسیر تأثیر درک بر عامل رفتار، در سطح یک درصد معنادار بوده است. همان‌طور که نتایج تحقیق نشان داد، متغیرهای فردی مثل جنس و تحصیلات در رابطه بین رفتارهای زیست‌محیطی نقش تعدیلگر را دارند، یعنی باعث تقویت یا کاهش آن می‌شوند. همچنین نتایج (قربانی، ۱۳۹۹) نشان داد اگر فردی رفتار محیط‌زیست گرایانه را مفید بداند و از سویی دیگر به کارگیری آن رفتار آسان و قابل‌فهم نیز باشد در نتیجه موجب بهبود نگرش محیط‌زیست گرایانه او نیز می‌شود. نگرش مطلوب افراد نسبت به رفتارهای محیط‌زیست گرایانه در کنار درک مؤثر بودن فعالیت‌های محیط‌زیستی موجب افزایش تمایل افراد نسبت به بروز رفتارهای متناسب و دوستانه نسبت به محیط‌زیست خواهد شد.

گردشگران باید درک کنند که توجه به محیط‌زیست در توسعه ظرفیت‌های گردشگری بسیار مهم است. آن‌ها باید بدانند که چه عواملی بر جهت‌گیری‌های محیط‌زیستی اثر می‌گذارد و چگونه این جهت‌گیری‌ها می‌تواند در هنگام تغییر و دگرگونی در درک گردشگران در داشتن رفتارهای محیط‌زیستی اثر بگذارد. در این راستا نتایج به‌دست‌آمده با نتایج تحقیقات (Chiu et al, 2014) هم سو می‌باشد. هم‌راستا با تحقیق حاضر، عوامل مؤثر بر رفتار بهره‌برداران نسبت به محیط‌زیست توسط (کریمی و موحدی، ۱۳۹۸) بررسی شد. بر اساس یافته‌های آن‌ها متغیر درک از دیگر متغیرها دارای تأثیر بیشتری بر رفتار بوده است. محققانی نظیر (حجازی و اسحاقی، ۱۳۹۳)، (فاضلی و صالحی، ۱۳۹۲) وجود رابطه بین درک و رفتار را تأیید کرده‌اند. بر اساس یافته‌های آن‌ها متغیر درک از دیگر متغیرها دارای تأثیر بیشتری بر رفتار بوده است. علیرغم وجود رابطه میان متغیرهای دانش و نگرش با رفتار محیط‌زیستی، اختلاف معنی‌داری مشاهده نشد. تعمیم نتایج این پژوهش به سایر جوامع آماری می‌تواند با ناسازگاری‌هایی همراه باشد. محدودیت‌های پرسشنامه مانند عدم درک صحیح پاسخ‌دهندگان نسبت به سؤالات یا عدم تمایل آن‌ها برای پاسخگویی که می‌تواند در نتیجه حاصل از پژوهش اختلاف ایجاد کند.

حمایت از محیط‌زیست به‌طور مستقیم به درجه‌ای که فرد خودش را مسئول حفاظت از محیط طبیعی اطراف خود می‌بیند ارتباط دارد. (Nisbet et al, 2009) در تحقیق خود به این نتیجه رسیدند که ارتباط با طبیعت برخی از تفاوت‌های رفتار مسئولانه محیط‌زیستی را تبیین می‌کنند. روابط شخصی با طبیعت ممکن است بینشی را در مردم برای رویارویی با محیط‌زیست فراهم کند درحالی‌که عدم ارتباط با جهان طبیعی به تخریب منابع طبیعی منجر خواهد شد.

یافته‌های پژوهش نشان داد مدل ساختاری تحقیق بر اساس مقادیر شاخص‌های برازش به‌دست‌آمده از برازش قابل قبولی برخوردار بود؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت مدل به‌دست‌آمده بر اساس ادبیات نظری و پیشینه تجربی بوده و نتایج آن با واقعیت‌های موجود انطباق داشت؛ بنابراین از طریق داده‌های میدانی گردآوری‌شده مورد حمایت قرار گرفته است.

در خصوص رفتار محیط‌زیستی در مراتع تاکنون کارهای علمی زیادی در استان مازندران انجام نشده است. که به نوبه خود دارای نگرش جدیدی می‌باشد.

پیشنهادها

نگرانی درباره بحران رشد محیط‌زیست نه تنها برای جهان طبیعت پیامدهایی دارد بلکه برای جامعه انسانی هم نتایج مهمی به بار خواهد آورد. این رویکرد توجه به محیط‌زیست را به اندازه فرایندهای سیاسی و اقتصادی، برای درک شرایط اجتماعی ضروری می‌داند. با توجه به اینکه دانش، نگرش محیط‌زیستی در شکل‌گیری درک بیشتر جامعه و در نتیجه بر روی رفتار مسئولانه محیط‌زیستی تأثیر مثبت داشته پیشنهاد می‌شود، دانش محیط‌زیستی در دوره‌های مختلف و در مکان‌های آموزشی، به منظور آشنایی و افزایش بیشتر آگاهی به صورت جدی طراحی و اجرا شود. توصیه می‌شود متغیرهای دیگری از قبیل شرایط اقتصادی، فرهنگی و سیاسی که بر روی شکل‌گیری رفتار محیط‌زیستی اثر می‌گذارند، مورد بررسی قرار گیرند.

تقدیر و تشکر

بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

منابع

- ۱) استیری، مهرداد؛ حسامی، سمیه؛ فیاضی، مرجان و رضاعلی، فرزاد. (۱۳۹۹). بررسی نقش متغیرهای تأثیرگذار بر رفتار شهروندی سازمانی کارکنان در سازمان‌های عمومی ارائه‌کننده خدمات شهری. مجله پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۴۲(۴)، ۱۴۷۹-۱۴۹۲.
- ۲) اسلامی، لیلیا؛ خداینده لو، هاجر و احمدی، منیژه. (۱۴۰۰). واکاوی عوامل مؤثر بر نگرش زنان روستایی نسبت به ایجاد گروه‌های خودیار؛ مطالعه موردی: بخش بزینه رود، شهرستان خدابنده. مجله پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۳ (۳)، ۸۸۶-۸۷۳.
- ۳) امین بیدختی، علی‌اکبر؛ دامغانیان، زهرا و جعفری، سکینه. (۱۳۹۹). پیش‌بینی رفتار مسئولانه محیط‌زیستی و مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست بر اساس باورهای محیط‌زیستی با میانجی‌گری نگرش محیط‌زیستی، فصلنامه مطالعات علوم محیط‌زیست، ۵ (۲)، ۲۶۵۱-۲۶۶۰.
- ۴) اشرف‌زاده، محمدرضا؛ مددی، حسین؛ خادمی، نسترن و بنیادی، صدیقه. (۱۳۸۹). ارزیابی آثار محیط‌زیستی پروژه‌های گردشگری ساحلی (مطالعه موردی: شهر جهانگردی بین‌المللی خلیج فارس). مجله پژوهش‌های محیط‌زیست، ۱۱(۱)، ۸۳-۹۲.
- ۵) آقایی هیر، توکل؛ علیزاده اقدام، محمداقرا؛ هنرور، حسین، ۱۳۹۵، بررسی رابطه بین سواد محیط‌زیستی و مصرف مسئولانه پایدار (مطالعه موردی: شهروندان ارومیه). فصلنامه آموزش محیط‌زیست و توسعه پایدار. سال ۵، شماره ۱، صص ۴۹-۶۱.
- ۶) حقیقتیان، منصور؛ پورافکاری، نصرالله؛ جعفری نیا، غلامرضا، ۱۳۹۱، تأثیر رفتارهای اجتماعی زیست‌محیطی بر توسعه اجتماعی مورد مطالعه کارکنان پارس جنوبی (عسلویه). مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران. سال ۵، شماره ۱، صص ۱۱۵-۱۳۴.
- ۷) حجازی، یوسف؛ کرمی دارابخانی، رویا؛ حسینی، محمود؛ رضایی، عبدالمطلب، ۱۳۹۶، بررسی عوامل مؤثر بر رفتار محیط‌زیستی اعضای سازمان‌های مردم‌نهاد محیط‌زیستی استان تهران. مجله محیط‌شناسی، سال ۴۳، شماره ۱، صص ۱۷-۳۰.
- ۸) حجازی، یوسف؛ اسحاقی، رضا، ۱۳۹۳، تبیین رفتار زیست‌محیطی روستاییان استان‌های غرب کشور بر اساس مدل رفتار برنامه‌ریزی شده. فصلنامه تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران. سال ۴۵، شماره ۲، صص ۲۵۷-۲۶۷.
- ۹) حبیبی، فاتح و مصطفی‌زاده، سانا. (۱۳۹۶). بررسی رفتار محیط‌زیستی گردشگران دریاچه زریوار مریوان. مجله جغرافیا و توسعه، ۱۵ (۴۷)، ۱۶۳-۱۸۴.

- ۱۰) خانی، فضیله؛ قاسمی و سمه جانی، ابوطالب و قنبری نسب، علی. (۱۳۸۸). بررسی اثرات گردشگری ساحلی با تکیه بر نظرسنجی از خانوارهای روستایی (مطالعه موردی: روستای چمخاله، شهرستان - لنگرود)، فصلنامه جغرافیای انسانی، (۴)، ۶۴-۵۱.
- ۱۱) جعفری، سکینه؛ نجارزاده، محمد؛ جعفری، نرگس و رجبی، نگار. (۱۳۹۶). رابطه ساختاری ارزش درک شده و رضایت گردشگر با رفتار مسئولانه زیست‌محیطی: نقش میانجی مشارکت گردشگر. فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، ۱۲(۲۷)، ۱۱۵-۱۵۱.
- ۱۲) جعفری نیا، غلامرضا. (۱۳۹۹). بررسی و تحلیل اثرات سرمایه اجتماعی بر رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان در شهر بوشهر. فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۱۰(۳۷)، ۱۴۱-۱۵۰.
- ۱۳) جهانی شکیب، فاطمه و بخشی، دل‌آرام. (۱۳۹۹). تحلیل رگرسیونی عوامل موثر بر رفتارهای محیط‌زیستی گردشگران در جاذبه‌های طبیعی و فرهنگی بیرجند. مجله محیط‌زیست طبیعی، منابع طبیعی ایران، ۳۷(۲)، ۱۳۹-۱۸۷.
- ۱۴) خواجه شاهکوهی، علیرضا؛ صحنه، بهمن؛ مهاجر، اسماعیل و موسوی، محمد. (۱۳۹۵). امکان‌سنجی توسعه اکوتوریسم در روستاهای کوهستانی شهرستان علی‌آباد کتول. آمایش جغرافیایی فضا، ۶(۲۱)، ۱۹۳-۲۱۲.
- ۱۵) دشتی، سولماز؛ منوری، مسعود؛ حسینی، محسن؛ ریاضی، برهان و مؤمنی، منصور. (۱۳۹۶). ارائه معیارهای مناسب برای برنامه‌ریزی صنعت گردشگری در روستاهای ساحلی (مطالعه موردی: جزیره قشم). مجله علوم و تکنولوژی محیط‌زیست، ۱۹(۴)، ۲۹۵-۳۰۷.
- ۱۶) دسترس، فرناز و خواجه‌نوری، بیژن. (۱۳۹۸). بررسی رابطه بین عوامل جامعه‌شناختی و رفتار زیست‌محیطی شهروندان شهر شیراز. مجله جامعه‌شناسی کاربردی، ۳۰(۶۷)، ۳۵-۵۸.
- ۱۷) زارعی، عظیم؛ قربانی، فاطمه و پدram نیا، مینو. (۱۳۹۱). عوامل مؤثر بر واکنش‌های رفتاری بازدیدکنندگان از مقصدهای گردشگری. فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، ۷(۲۰)، ۱۴۱-۱۶۶.
- ۱۸) سجاسی قیداری، حمدالله و فعال جلالی، امین. (۱۳۹۷). سنجش آگاهی و رفتار زیست‌محیطی روستاییان (مطالعه موردی: دهستان زنگلانلو). فصلنامه برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)، ۱۸(۱)، ۲۹-۵۰.
- ۱۹) صیف، محمدحسن؛ رستگار، احمد؛ کریمی فرد، طاهره و تاجوران، مرضیه. (۱۳۹۷). ارائه مدل علی عوامل مؤثر بر رفتارهای حافظ محیط‌زیست (مورد مطالعه: گردشگران خارجی استان فارس). فصلنامه مدیریت گردشگری، ۱۳(۴۳)، ۳۵-۵۳.
- ۲۰) ضیاپور، آرش؛ کیانی‌پور، ندا و نیک‌بخت، محمدرضا. (۱۳۹۲). تحلیل جامعه‌شناختی محیط‌زیست و رفتار افراد نسبت به آن در مناطق روستایی و شهری استان کرمانشاه. فصلنامه آموزش محیط‌زیست و توسعه پایدار، ۱(۲)، ۶۷-۵۵.
- ۲۱) علیقلی‌زاده فیروزجایی، ناصر؛ رمضان‌زاد، مهدی و اسمعیلی، مجید. (۱۳۹۴). سنجش رفتارهای زیست‌محیطی گردشگران در مقصدهای کویری و بیابانی. فصلنامه پژوهش‌های روستایی، ۶(۲)، ۲۵۳-۲۷۲.
- ۲۲) فاضلی، محمد و جعفر صالحی، سحر. (۱۳۹۲). شکاف نگرش، دانش و رفتار محیط‌زیستی گردشگران. فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، ۸(۲۲)، ۱۳۷-۱۶۱.
- ۲۳) قربانی، فاطمه و قربانی، آزاده. (۱۳۹۹). عوامل مؤثر بر رفتار محیط‌زیست گرایانه آبی پروران استان گیلان. مجله علوم محیطی، ۱۸(۱)، ۱۷-۳۲.
- ۲۴) کیانی سلمی، صدیقه و شاطریان، محسن. (۱۳۹۶). شناسایی عوامل اجتماعی فرهنگی مؤثر بر حفظ محیط‌زیست (مطالعه موردی: شهروندان کاشان). فصلنامه آموزش محیط‌زیست و توسعه پایدار، ۶(۲)، ۱۰۱-۱۱۵.
- ۲۵) کریمی، کامبیز و موحدی، رضا. (۱۳۹۸). تحلیل رفتار محیط‌زیستی کشاورزان و عوامل مؤثر بر آن در شهرستان قروه. مجله آموزش محیط‌زیست و توسعه پایدار، ۸(۲)، ۱۳۷-۱۵۲.
- ۲۶) لیث، نادر؛ رستمی، فرحناز و علی بیگی، امیرحسین. (۱۴۰۰). تحلیل ادراک کشاورزان حوضه آبریز دریاچه ارومیه از خشک‌سالی و اثرات آن (مورد مطالعه: شهرستان میاندوآب). مجله پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۳(۳)، ۹۵۷-۹۷۶.
- ۲۷) منتی‌زاده، میثم؛ زمانی، غلامحسین و غلامرضایی، سعید. (۱۳۹۴). واکاوی هنجارهای اخلاقی زیست‌محیطی کشاورزان: مورد مطالعه کشاورزان شهرستان شیراز. مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، ۱۱(۲)، ۴۹-۶۵.
- ۲۸) متقی، افشین و همتی گویمی، زهرا. (۱۳۹۱). گردشگری و محیط‌زیست (بررسی فرصت‌ها، نگرانی و رفتار محیط‌زیستی در بین گردشگران شهر بوشهر). مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۱(۳)، ۱۴۸-۱۶۵.

- ۲۹) نوروزی، محمدباقر. (۱۳۸۹). امکان‌سنجی جاذبه‌های دره توتیا (بهشت گمشده) از توابع شهرستان ملایر باهدف تبدیل آن به یک سایت گردشگری. *مجله آمایش محیط*، ۳(۹)، ۱۵۵-۱۷۹.
- ۳۰) نجارزاده، محمد؛ جعفری، سکینه؛ جعفری، نرگس و رجبی، نگار. (۱۳۹۷). رابطه ساختاری نگرش و دانش محیط‌زیستی با تمایلات رفتاری در حفاظت از محیط‌زیست: نقش میانجی رضایت گردشگر و فایده درک شده. *فصلنامه آموزش محیط‌زیست و توسعه پایدار*، ۷(۱)، ۱۲۷-۱۴۲.
- ۳۱) وحید، فریدون؛ جعفری نیا، غلامرضا و افروز، صدیقه. (۱۳۹۶). بررسی رابطه فعالیت اجتماعی با رفتار محیط‌زیستی (مورد مطالعه: ساکنان شهر تهران)، *فصلنامه آموزش محیط‌زیست و توسعه پایدار*، ۵(۴)، ۱۱۳-۱۲۵.
- ۳۲) وزین، نرگس. (۱۳۹۳). تدوین الگوی برنامه‌ریزی راهبردی توسعه اکوتوریسم تالابی در راستای سلامت اکوسیستم تالاب و پایداری جوامع روستایی، *مورد محدوده تالاب‌های میانکاله و لپوی زاغمرز*. *مجله برنامه ریزی فضایی (جغرافیا)*، ۴(۲)، ۱۵۳-۱۷۴.
- ۳۳) ولی پور، فرزانه و فرخیان، فروزان. (۱۳۹۸). تأثیر آموزش محیط‌زیست بر آگاهی، نگرش و رفتار طرف دار محیط‌زیست در دختران مقطع متوسطه دوم (مطالعه موردی: ناحیه ۴ اهواز). *فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط‌زیست*، ۲۱(۱)، ۲۳۱-۲۲۵.
- ۳۴) یزدخواستی، بهجت؛ حاجیلو، فتانه و علیزاده اقدم، محمدباقر. (۱۳۹۲). بررسی رابطه بین سرمایه فرهنگی بوم‌شناختی با ردپای بوم‌شناختی مورد مطالعه: شهرستان تبریز، *فصلنامه اخلاق زیستی*، ۳(۸)، ۱۳۰-۱۰۱.
- 35) Kaiser, F. G., & Shimoda, T. A. 1999. Responsibility as a predictor of ecological behaviour. *Journal of Environmental Psychology*, 19(3), 243-253.
- 36) Abbaszadeh, M., Bani Fatemeh, H., Alizadeh Aghdam, M. B., & Alawi, L. (2016). The effect of interventions on responsible environmental attitude on the relationship between spatial attachment and responsible environmental behavior. *Journal of Applied Sociology*, 62, 61-80. [in Persian].
- 37) Aghayari Hir, T., Alizadeh Aghdam, M.B., Honarvar, H. (2016) The Relationship Between Environmental Literacy and Responsible-Sustainable Consumption (the case study of Urmia Citizens), *Journal of Environmental Education and Sustainable Development*, 5(1), 53 - 65. [in Persian].
- 38) Ajzen, I. & Fishbein, M. (1980). *Understanding attitude and predicting social behavior*. Englewood Cliffs, NJ, Prentice Hall. 278p. [in Persian].
- 39) Aliqlizadeh Firoozjaei, N., Ramezanzad, M., & Ismaili, M. (2015). Assessing the environmental behaviors of tourists in desert destinations. *Journal of Rural Research*, 6(2), 253-272. [in Persian].
- 40) Aminbeidokhti, A., Damghanian, Z., & Jafari, S. (2020). Predicting Responsible Environmental Behavior and Participation in Environmental Protection Based on Environmental Beliefs of the Students by Mediating Environmental Attitudes, *Journal of Environmental Science Studies*, 5(2), 2651- 2660. [in Persian].
- 41) Ashrafzadeh, M.R., Madadi, H., Khademi, N., Bonyadi, S., (2010). Environmental impact assessment (EIA) of the Persian Gulf International Tourism City, *Journal of Environmental Researches*, 1(1), 83- 92. [in Persian].
- 42) Barker, L. (2010). *Exploring the relationship between general and specific environmental attitudes and environmentally responsible behavioral intention: A survey of OHV and ATVRiders in the Adirondacks (dissertation)*. Retrieved from ProQuest Dissertations and Theses database. 190-196.
- 43) Bayat, N., Pourghoolami sarvandani, M.R., Fadaei, H., & osanlo, A. (2021). Investigation of citizens' perceptions about urban sprawl effects (Case study: Tehran/Damavand). *Journal of Human Geography Research*, 35(2), 673- 695. [in Persian].
- 44) Bonilla, J.M. Reyes-Rodríguez, M.C. & López-Bonilla, L.M. (2020). Interactions and Relationships between Personal Factors in Pro-Environmental Golf Tourist Behavior: A Gender Analysis. *Sustainability*, 12(332), 1-19.

- 45) Chiu, Y. T. H., Lee, W. I., & Chen, T. H. (2014). Environmentally responsible behavior in ecotourism: Exploring the role of destination image and value perception, *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 19(8), 876- 889.
- 46) Cochran, W.C., (1960). *Sampling techniques*, 200 pp.
- 47) Dashti, S., Munawari, M., Hosseini, M., Riazi, B., & Momeni, M. (2017). Presenting appropriate criteria for tourism industry planning in coastal villages (Case study: Qeshm Island). *Journal of Environmental Science and Technology*, 19(4), 295-307. [in Persian].
- 48) Dastras, F., & Khajenoori, B. (2020). Investigating the Relationship between Sociological Factors and Environmental Behavior of Citizens of Shiraz. *Journal of Applied Sociology*, 30(76), 35-58. [in Persian].
- 49) Eslami, L., Khodabandelo, H., & Ahmadi, M. (2021). Analysis of factors affecting rural women's attitudes towards the creation of self-help groups; Case Study: Bazineh Rood, Khodabandeh Township, *Journal of Human Geography Research*, 53(3), 886- 873. [in Persian].
- 50) Estiri, M., Hesami, s., Fayazi, B.M., & Rezaali, F. (2020). A survey on the role of mediating and moderating variables that can influence employee's organizational citizenship behaviors of urban public service providers. *Journal of Human Geography Research*, 25(4), 1479-1492. [in Persian].
- 51) Fazeli, M., & Jafar Salehi, S. (2013). Gap of Attitudes, Knowledge and Environmental Behavior of Tourists, *Journal of Tourism Management Studies*, 8(22), 137-161. [in Persian].
- 52) Ghorbani, F., & Ghorbani, A. (2020). Factors affecting the environmental behavior of aquaculture in Guilan province, *Journal of Environmental Sciences*, 18(1), 17-32. [in Persian].
- 53) Haghghatian, M., Poorafkari, N., Jafari Nia, G. (2012). The Impact of Environmental Social Behaviors on the Social Development of South Pars Employees (Assaluyeh), *Journal of Social Development Studies*, 5(1), 115-134. [in Persian].
- 54) Halpenny, E. A. (2010). Pro-environmental behaviors and park visitors: The effect of place attachment. *Journal of Environmental Psychology*, 30(4): 409-421.
- 55) Hejazi, Y., Karami Darabkhani, R., Hosseini, M., & Rezaei, A. (2017). A Study of Factors Affecting the Environmental Behavior of Members of Environmental NGOs in Tehran Province. *Journal of Environmental Science*, 43(1), 17-30. [in Persian].
- 56) Hines, J. M., Hungerford, H. R., & Tomera, A. N. (1987). Analysis and synthesis of research on responsible environmental behavior: A meta-analysis. *The Journal of Environmental Education*, 18(2), 1-8.
- 57) Karimi, K., & Movahedi, R. (2019). Analysis of environmental behavior of farmers and factors affecting it in Qorveh city, *Journal of Environmental Education and Sustainable Development*, 8(2), 137-152. [in Persian].
- 58) Khaje Shahkoochi, A., Sahneh, B., Mohajer, E., & Mousavi, M. (2018). Ecotourism development feasibility in mountainous villages of the township of Ali Abad Katoul. *Geographical Planning of Space Journal*, 6(21), 193-212. [in Persian].
- 59) Kiani Salmi, S., & Shaterian, M. (2017). Identification of socio-cultural factors affecting environmental protection (Case study: Citizens of Kashan), *Journal of Environmental Education and Sustainable Development*, 6(2), 101-115. [in Persian].
- 60) Kollmuss, A., & Agyeman, J. (2002). Mind the gap: why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior? *Environmental Education Research*, 8(3): 239-260.
- 61) Krajhanzl, J. (2010) 'Environment and Proenvironmental Behavior.' *School and Health*, 21: 251-274
- 62) Lee, T.H., Jan, F.H. (2018). Ecotourism Behavior of Nature-Based Tourists: An Integrative Framework. *Journal of Travel Research*. 57 (6), 792-810.
- 63) Leis, N., Rostami, F., Ali Beige, A.M. (2021). Analysis of Farmers' Perception of Drought in Urmia Lake Basin and its Impacts (Case Study: Miandoab County), *Journal of Human Geography Research*, 53(3), 957- 976. [in Persian].

- 64) Li, Q. & Wu, M. 2020. Tourists' pro-environmental behaviour in travel destinations: benchmarking the power of social interaction and individual attitude. *Journal of Sustainable Tourism*. 28 (9).
- 65) Mantizadeh, M., Zamani, G.H., & Gholamrezaei, S. (2015). Analysis of Environmental Ethical Norms of Farmers: A Case Study of Farmers in Shiraz, *Iranian Journal of Agricultural Extension and Education*, 11(2), 49-65. [in Persian].
- 66) Nisbet, E. Zelenski, J. & Murphy S. (2009). The Nature Relatedness Scale Linking Individuals. *Journal of Connection with Nature to Environmental*, 41(5), 715-740
- 67) Onel & Mukherjee (2016). Consumer knowledge in pro-environmental behavior. *World Journal of Science, Technology and Sustainable Development*, 13(4), 328-352.
- 68) Sajasi Gheidari, H., & Activist Jalali, A. (2018). Assessing the environmental awareness and behavior of villagers (Case study: Zanglanloo village). *Journal of Spatial Planning (Geography)*, 8(1), 29-50. [in Persian].
- 69) Seif, M.H., Rastegar, A., Karimifard, T., & Tajoran, M. (2018). Presenting a causal model of factors affecting environmental behaviors (Case study: foreign tourists in Fars province). *Journal of Tourism Management*, 13(43), 35-53. [in Persian].
- 70) Sutton, Ph. (2012). *Introduction to Environmental*, 42-47.
- 71) Yazdkhasti, B., Hajiloo, F., Alizadeh Aghdam, M.B, (2013). Investigating the relationship between ecological cultural capital and the studied ecological footprint: Tabriz city, *Journal of Bioethics*, 21(8), 130-101. [in Persian].
- 72) Zarei, A., Ghorbani, F., & Pedram Nia, M. (2012). Factors affecting the behavioral reactions of visitors to tourist destinations. *Journal of Tourism Management Studies*, 7(20), 141-166. [in Persian].
- 73) Ziapur, A., Kianipour, N., Nikbakht, M. R. (2013). Sociological analysis of the environment and people's behavior towards it in rural and urban areas of Kermanshah province. *Journal of Environmental Education and Sustainable Development*, 1(2), 67-55. [in Persian].